

**EKSKLUZIVNO:
HRAM ČUVARA
SVETOG GRALA
KRAJ PETRINJE**

Jeruzalem u bespućima Banovine

Templari su posljednjih desetljeća postali jedan od najintragantnijih povijesnih motiva – dokazuje to, možda najviše od svega, masovni globalni interes za kontroverznu hit knjigu “Sveta krv, sveti gral” te roman Dana Browna “Da Vincijev kod”. No mimo romantičnih prikaza i povijesnih misterija, templari su bili povijesna realnost, iza koje je ostao niz građevina, ponajprije crkava i imanja, od kojih su u Hrvatskoj najpoznatiji ostaci vranskog priorata te Božjakovina pokraj Zagreba.

Manje je poznato da su, primjerice, templari imali svoj samostan na zagrebačkoj Novoj vesi, ili pak crkvu na

Gori zapadno od Petrinje s koje su, nakon rekonstrukcije, upravo ovih dana skinute skele, a Globusovi reporteri prvi dobili priliku vidjeti kako je izgledao taj važan templarski hram iz 13. stoljeća.

IZVORNI SLOJEVI Obnovljena templarska crkva na Gori rekonstruirana je od temelja. Građena je pet godina, bez korištenja suvremenih materijala – nema, dakle, u njoj ni betona ni željeza, a klesanci su slagani starom tehnikom slaganja kamenih blokova. Crkva je relativno malena, površine oko 120 četvornih metara, skromna, ali prekrasna, izrasla kao ponovno uskrslo povijesno čudo usred zelenog banijskog kraja.

Riječ je, naime, o novoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Gori, ali radenoj kao rekonstrukcija gotičkog "sloja". Na tom je mjestu, naime, tijekom stoljeća postojala uvijek ista crkva, ali različita stila, a gotička, koja je pripadala poznatom viteškom redu, Milites Templi, vitezovima Hrama, nastala je na mjestu još starije, romaničke crkve također templarske. Nakon što su Turci bili gotovo srušili templarsku crkvu, podignuta je prvo slična, a potom je iz nje uređena barokna crkva, koja je srušena u Domovinskom ratu.

Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije služila je u Gori kao župna crkva dok u srpskoj agresiji nije bila zapaljena, a potom u proljeće 1992. miniranjem i posve razrušena, te je navodno UNPROFOR-u bila pokazivana kao razrušena pravoslavna crkva.

Pri poslijeratnom raščišćavanju ruševina i istraživanju njezinih preostalih zidova, ispod baroknog sloja izvirili su izvorni dijelovi templarske ranogotičke crkve.

"To što je izvirilo ispod ruševina bilo je jedinstveno nalazište", govori nam Drago Miletić, povjesničar umjetnosti i nekadašnji član Komisije za popis ratnih šteta. On i arhitektica Marija Valjato Fabris autori su projekta rekonstrukcije. Raščišćavanje, istraživanje ostataka crkve te izradu projekta rekonstrukcije izradili su u Hrvatskom restauratorskom zavodu. Iako u mirovini, radili su i projektantski nadzor tijekom izvođenja radova na rekonstrukciji.

"Ranija crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije koja je minirana bila je barokna. Crkva sv. Marije imala je dva dijela – baroknu lađu i barokni zvonik te srednjovjekovni istočni dio sa svetištem. Taj istočni dio prvotno je bio templarska crkva. Nakon provedene valorizacije svih slojeva crkve odlučeno je da se obnovi najvredniji, u istraživanjima otkriven iznimno dobro

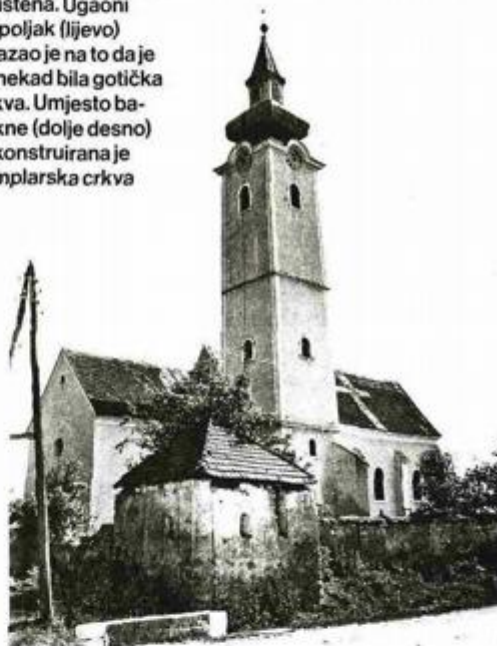
TEMPLARI U HRVATSKOJ

Pojavljuju se prije Trećeg križarskog rata, a kralj Bela III. darovao im je u Gori forum - trg, tržnicu, sajmište. Tu je u to doba već postojala i crkva

RUŠEVINE

Za vrijeme rata crkva je bila potpuno uništena. Ugaoni pupoljak (lijevo) ukazao je na to da je tu nekad bila gotička crkva. Umjesto barokne (dolje desno) rekonstruirana je templarska crkva

KADA SMO U RUŠEVINAMA BAROKNE CRKVE UGLEDALI KVALITETNO OBLIKOVAN KLESANI UGAONI PUPOLJAK KAMENOG KAPITELA GOTIČKE CRKVE, TO NAM JE ODMAH RAZBUKTALO MAŠTU. ZNALI SMO DA SMO NA TRAGU NEČEG VELIKOGA

očuvan sloj ranogotičke templarske crkve”, objašnjava Drago Miletić.

Ubrzo nakon Oluje Komisija za popis ratnih šteta došla je u Goru. “Odmah nakon ulaska kroz veliko urušenje istočnog pročelja župne crkve ugledali smo kvalitetno oblikovan klesani ugaoni pupoljak kamenog kapitela gotičke crkve, koji je nakon dva i pol stoljeća iskočio iz razrahljene strukture baroknog polustupca prizidanog sjevernom zidu na onom mjestu na kojem bismo u drugim crkvama očekivali trijumfalni luk svetišta. Ta mala, uzbudljiva pojednostojnost odmah nam je potaknula maštu, nagovješćujući da se i ispod ostalih baroknih polustupaca u unutrašnjosti crkve također mogu očekivati daljnji nalazi izvornih dijelova starije gotičke crkve”, sjeća se Marija Valjato Fabris.

Nakon što je Ministarstvo kulture prihvatilo zahtjev Hrvatskog restauratorskog zavoda i uvrstilo Goru u Program zaštitnih radova, raščišćavanje crkve počelo je 1997. godine. Uslijedila je analiza i valorizacija svih nalaza, na čijoj je podlozi izrađen 2002. godine idejni projekt.

“Iznimna količina potrebnih podataka, kao i iznimno visok postotak ‘in situ’ sačuvanih svih ključnih dijelova i sklopova arhitektonske plastike ranogotičke crkve, kao i njihova velika količina pronađena u urušenju crkve, usmjerila je naše daljnje radove prema rekonstrukciji izvorne gotičke crkve”, kaže Drago Miletić.

PROMETNI PUT Nova crkva, koju smo posjetili i čije će uređenje završiti do 15. kolovoza, u svojoj je jednostavnosti upravo veličanstvena.

Ranogotička crkva pravokutnog je tlocrta, unutarnja dužina crkve je 20 metara. Prostor crkve osvjetljavaju tri prozora na južnom pročelju, prozor jednake veličine i oblika na istočnom, te rozeta na zapadnom pročelju.

“Pod svetišta nije, kao što bi se očekivalo, izdignut u odnosu na pod broda, niti postoji trijumfalni luk kojim bi se svetište isticalo i prostorno odvojilo od broda, i u tome se templarska crkva i razlikuje od svih drugih onodobnih crkva. Dakle, to je krajnje jednostavan pravokutni tlocrt nastao četverostrukim nizanjem pravokutnog, križno-rebrastim svodom presvođenog jarma. Takvim izgledom gorska župna crkva prije podsjeća na reprezentativnu vitešku dvoranu nego na crkvu. I vjerojatno je templarima koristila ne samo za liturgiju, nego je imala i neke druge funkcije”, objašnjava Drago Miletić.

Dok Marija Valjato Fabris ukazuje na nešto drugo: “Treba posebno istaknuti postojanje ukupno šest velikih i šesnaest manjih kapitela, što je najveći i najvredniji niz

kapitela predtatarskog doba u Hrvatskoj. Ovo je i naša najveća galerija ranogotičkih kapitela.”

Istraživanja koja je proveo Drago Miletić sa suradnicima pokazala su da su templari od Bele III. 1096. godine dobili romaničku crkvu zajedno s posjedom. Nju su iz nepoznatih razloga razgradili i na njenu mjestu sagradili ranogotičku, koja je kasnije barokizirana, a u 19. stoljeću i produljena.

“Templarima s njihovim francuskim graditeljskim iskustvom i sredstvima nije bilo teško izgraditi neveliku crkvu na Gori, jednom od prvih njihovih sjedišta u ovom dijelu Europe, koje se nalazilo na važnom prometnom putu. Moguće je da su templari Francuzi imali svoje graditelje. Templarski dvor najvjerojatnije je bio neposredno uz crkvu”, opisuje povjesničarka Lelja Dobronić u knjizi “Templari i ivanovci”.

Zanimljivo je da je prostor oko crkve u 18. stoljeću bio opasan zidom s ugaonim kula. Iako nisu srednjovjekovne, podsjećaju na fortifikaciju. Djelomično su srušene i sada se, prema projektu arhitekta Salopeka, obnavljaju i ti “cinktori”.

Obnova crkve je formalno počela 2002. godine, intenzivni radovi počinju 2010. godine, da bi u punom sjaju crkva zasjala ovoga proljeća. Prema riječima projektanta, radove vrlo kvalitetno izvodi čakovačko poduzeće Međimurje gradnja.

Što zapravo znamo o templarima na našem području, koji je bio njihov značaj i kako to da su imali crkvu baš na Gori?

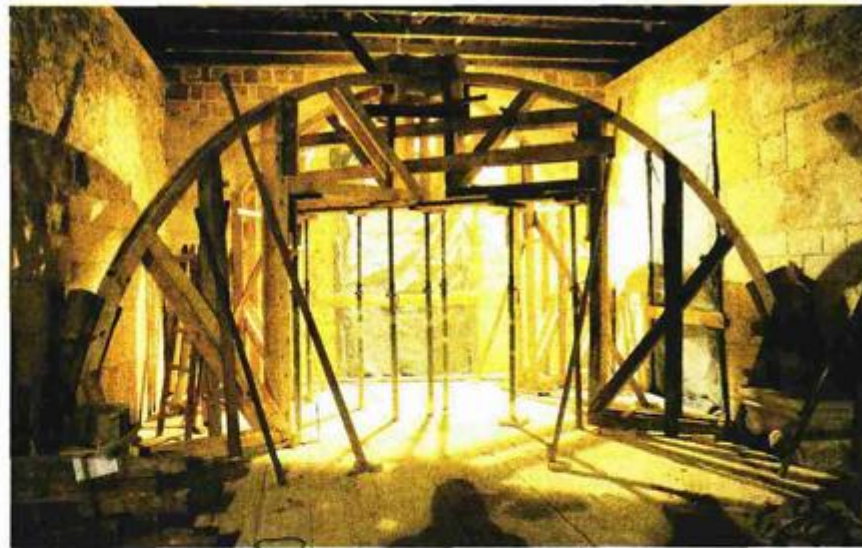
O viteškim redovima templarima i ivanovcima u hrvatskim zemljama povijesni su zapisi oskudni. Svrha udruživanja europskih vitezova u svojevrstne redovničke zajednice bila je pomoć hodočasnicima i križarima na njihovu putu prema Jeruzalemu i Kristovu grobu, njega bolesnih i ranjenih, kao i borba protiv “nevjernika”. Imali su svoja sjedišta u Europi (glavno u Parizu), a padom Jeruzalemskog kraljevstva pod Saracene 1291. godine napustili su Svetu Zemlju te proširili mrežu svojih domova po mnogim europskim zemljama.

“Viteški redovi templari i ivanovci u sjevernu Hrvatsku dolaze rano, već u drugoj polovici 12. stoljeća, i to na poziv, donacijama zemljišnih posjeda bosanskog bana Borića”, navodi Lelja Dobronić u svojoj knjizi.

U Dalmaciju su templari došli nakon što im je papa Aleksandar III. prepustio stari samostan Vrana blizu Biograda.

“Hrvatska je bila zemlja u kojoj su templari i ivanovci mogli naći smisao svojeg djelovanja, jer su kroz nju vodili vodeni i kopneni putovi hodočasnika i križara prema najcjedenijem i najudaljenijem cilju – svetom gradu Jeruzalemu”, piše Lelja Dobronić.

U Hrvatskoj se templari pojavljuju u vrijeme prije Trećeg križarskog rata, kad je Latinsko kraljevstvo bilo na vrhuncu

DETALJNA REKONSTRUKCIJA

Crkva je građena pet godina, bez korištenja modernih materijala. Nema, dakle, u njoj ni betona ni željeza, a klesanci su slagani starom tehnikom slaganja kamenih blokova. Krov crkve je pokriven arišovom šindrom. Uređenje crkve još nije privedeno kraju, a očekuje se da sve bude gotovo do 15. kolovoza

JEDNOSTAVNA I DIVNA
 Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Gori relativno je malena, površine od tek 120 četvornih metara. Planira se da postane marijansko središte Sisačke biskupije. Iako su župljani pomalo žalili za starom, baroknom crkvom, počeli su ovih dana već održavati u njoj vjenčanja...

moći. Kralj Bela III. darovao je templarima u Gori forum – trg, tržnicu, sajmište. Ostao je podatak da je crkva svete Marije u Gori u vrijeme kralja Bele III. već postojala i da se nalazila u "dvoru templara" – a tu je riječ upravo o starijem romaničkom sloju u ranogotičkoj crkvi. U svakom templarskom sjedištu nalazila bi se i kapela.

"U posljednjoj četvrtini XII. stoljeća svakako je već postojao dvor templara u Gori s crkvom sv. Marije, kojoj je kralj Bela III. prepustio trg. U ispravi iz 1210. rečeno je da je zemlju s crkvom sv. Marije templarima dao Odloa, unuk kralja Borića. Crkva sv.

CRKVA SVETE MARIJE U GORI POSTOJALA JE U VRIJEME KRALJA BELE III. PRONADEN JE PODATAK KOJI NAVODI DA SE CRKVA NALAZILA U "DVORU TEMPLARA". CRKVA JE GRADENA NEŠTO PRIJE 1196. GODINE

Marije građena je nešto prije godine 1196.", piše Lelja Dobronić.

SUDBINA TEMPLARA Općenito, templari su stekli veliko bogatstvo, bili su bankari papa i kraljeva, čak i bogatiji od mnogih kraljeva; uz to su bili i hrabri u bitkama, no sve je to izazivalo zavist i u konačnici njihovu propast. Prestali su postojati 1312. godine nakon velikog procesa koji se protiv njih vodio u Francuskoj.

"U istražnom postupku morali su odgovoriti na mnoga pitanja, o krivovjerju i grijesima unutar svojega reda. Nakon svega završili su na lomači. Arhiv templara nestao je još u srednjem vijeku. Njihova su imanja pripala sličnom redu vitezovima ivanovcima, kako je odlučio papa", navodi Lelja Dobronić. Ipak, sudbina templara u Hrvatskoj nije bila tako dramatična kao u nekim drugim zemljama. Neki su templari prešli u ivanovce (kasniji Malteški vitezovi), a drugi su završili svoj vijek u njihovoj kući u Novoj Vesi... Posjed Goru odmah poslije ukinuća templara preuzimaju ivanovci.

Kad su zbog provale Turaka ivanovci napustili Goru, ušla je ona u državnu imovinu, a gorska je crkva nakon oslobođenja od Turaka, kad su se prilike na Banovini donekle stabilizirale, među prvima bila temeljito obnovljena 1726.-1736., pri čemu je unutrašnjost dobila posve nov izgled uporabom karakterističnog baroknog oblikovnog repertoara i opremanjem crkve novim inventarom. Pročelje ranogotičke crkve rekonstruirano je pravilnim klesancima različitih visina redova, zvonik na preslicu nešto većim klesancima, pročelja barokne sakristije prezentirana su, a crkva pokrivena arišovom šindrom.

Rekonstruirani zvonik na preslicu, jedinstven je na našim prostorima, a slične primjere nalazimo na nizu francuskih templarskih crkava.

Crkva u Gori nijedak je naš primjer obnove po principu faksimilske rekonstrukcije.

Ministarstvo kulture financiralo je pripremne radove na župnoj crkvi u Gori do 2007. godine, nakon čega je vođenje preuzela Zagrebačka nadbiskupija, a radovi na obnovi crkve intenzivirani su nakon osnutka Sisačke biskupije 2009. godine, čemu je vjerojatno pripomogla odluka donesena ubrzo nakon osnutka te biskupije da crkva u Gori nakon obnove postane marijansko svetište Sisačke biskupije. Sisački biskup Vlado Košić predvodio je 10. svibnja svečano misno slavlje u svetištu Majke naših stradanja u Gori, tijekom kojeg je blagoslovio novoizgrađenu crkvu. A mještani Gore, isprva nezadovoljni što se ne obnavlja "njihova" barokna crkva, počeli su ovih dana već održavati vjenčanja u novoj, iako nije još gotova...